GEOGRAFIA ROMANULUI ROMÂNESC (1901-1932): AREALUL NAȚIONAL

Emanuel MODOC, Daiana GÂRDAN, Ștefan BAGHIU, Andreea COROIAN-GOLDIȘ, Radu VANCU, Vlad POJOGA

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu" al Academiei Române
Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, Facultatea de Litere
Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Facultatea de Litere și Arte

Sextil Puşcariu Institute of Linguistics and Literary History of the Romanian Academy
Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca, Faculty of Letters
Lucian Blaga University of Sibiu, Faculty of Letters and Arts

Personal e-mails: ermodoc@gmail.com, alexandra.gardan@gmail.com, stefan.baghiu@ulbsibiu.ro, andreeacoroian@gmail.com, rvancu@gmail.com, vlad.pojoga@ulbsibiu.ro

THE GEOGRAPHY OF THE ROMANIAN NOVEL (1901-1932): THE NATIONAL AREAL

This article is part of a series that investigates through quantitative and geocritical means the corpus of novels created by the research project Astra Data Mining. The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932 (around 370 novels digitized). One of the many foci of our analyses delves into the internal geography of the Romanian novel as it manifests itself through geolocated metadata that reveal the spatial diversity of the corpus, concerning not only plot setting, but also relating to the main topographical nodes underpinning the novelists' consciousness. Because of such geolocational diversity, the following study will only deal with the national setting of the Romanian novel.

Keywords: romanian novel, literary geography, literary cartography, geocriticism, urban development and literature.

Două sunt aspectele care particularizează producția de roman românesc din intervalul 1901-1932[1] în raport cu cea din secolul al XIX-lea[2]: *diversitatea spațială* (atât intra-, cât și internațională) și *proporțiile reprezentării*. În ce privește primul aspect, el a fost atât de decisiv pentru decupajul nostru analitic general încât a determinat separarea investigației geografice internaționale de cea a arealului național[3]. Cât despre aspectul din urmă, principala provocare cu care ne-am confruntat a fost dată de limitele metodologiei asumate în proiectul anterior și de necesitatea creării de noi forme de cuantificare și vizualizare a datelor acumulate din acest corpus.[4] De aceea, așa cum se va putea vedea mai jos, analiza și interpretarea metadatelor sunt acompaniate și de intervenții meta-metodologice menite să clarifice demersul pe care l-am întreprins.[5] În analizele noastre am ținut seama și de cele câteva concluzii la care am ajuns în proiectul anterior: bovarismul geografic dat de prezența surprinzătoare a unor spații transfrontaliere mai mult sau mai puțin îndepărtate de o parte, imaginarul planetar[6] cu funcție de autohtonizare a formulelor romanești străine de cealaltă parte. Vom vedea, astfel, felul în care bovarismul geografic se transformă în contacte cât se poate de directe cu spațiile transnaționale, în vreme ce imaginarul planetar suferă câteva mutații deosebit de interesante pentru parcursul de modernizare a romanului românesc de început de secol XX. Înainte de a trece la analiza propriu-zisă, câteva

elemente ale demersului nostru analitic-interpretativ ar trebui edificate.

În primul rând, ar fi necesară o clarificare de ordin metodologic: am păstrat în analiza orașelor prezente în romanul românesc din prima treime a secolului XX comune sau stațiuni doar dacă rolul lor în desfășurarea spațială era fundamental legat de viața urbană (ca loc de retragere sau vacanță). Pe lângă cele care sunt oricum comune urbane la finalul secolului al XIX-lea, rămân Bușteni, Techirghiol, Borsec, Azuga etc. La fel, am introdus zonele cu un important rol comercial (portuare și administrative), cu toate că nu pot fi descrise mereu ca orașe, tocmai pentru că au un rol esențial în desfășurarea vieții urbane și în dezvoltarea economică. Invers, cu toate că Plevna este un oraș atestat destul de des, el e mai mult sediul pentru teatrele de război, nu are o funcție geografică concretă aproape niciodată. De aceea, genul acesta de localități au fost excluse (Călugăreni, Cetatea Albă, Grivița, Flămânzi, Bucecea, Chilia etc.). La fel ca în cazul reprezentării străinătății în romanul românesc, am plecat de la analiza unor spații găsite prin culegere de metadate de către membrii proiectului: fiecare roman scanat a presupus o investigare a locurilor acțiunii și separat a orașelor menționate. În cazul locului acțiunii acest set de date nu poate fi dezvoltat prin *Distant Reading*, nu există o modalitate de a găsi locul în care este plasată acțiunea prin cuantificarea ocurențelor localităților (deși e menționat Bucureștiul de cele mai multe ori într-un roman, acest lucru nu înseamnă automat că Bucureștiul este și locul acțiunii). Așadar, pentru **locul acțiunii** considerăm munca echipei extrem de importantă: prin lectură selectivă, membrii echipei MDRR au descoperit locul acțiunii (sau locurile, căci un roman suportă mai multe locuri) pentru aproximativ 370 de romane scanate. Pentru **orașele menționate** însă, deși aveam un set de metadate obținut prin aceeași metodă, ne-am dat seama că ele sunt în mare irelevante pentru concluzii concrete, deși foarte utile în procesul nostru cantitativ. Utile pentru că ne spuneau de unde să începem căutarea; irelevante pentru că nu ne spuneau cât de prezent e un oraș în conștiința literară a perioadei.

Începem, astfel, investigarea arealului național în geografia romanului românesc din perioada 1901-1932 cu **orașele acțiunii,** cu spațiile interstițiale sau marginale și rurale prezente în aceste romane. Urmează apoi o descriere a orașelor și a apendicelor de călătorie ale acestora (stațiuni, comune). Continuăm în finalul acestui articol cu o propunere de instrument de geografie literară, un cuantificator al prezențelor geografice în conștiința romanescă. Acesta măsoară **menționările orașelor românești** în funcție de două variabile, exact ca în cazul articolului menționat despre geografia străinătății: **ocurențe** (de câte ori apare în corpus orașul) și **recurențe** (în câte romane din umărul total de romane apare).

Cutii de rezonanță: târguri, mahalale, ghetouri

Dacă scriitorul de secol XIX alocă pagini generoase descrierilor de spații dintr-o necesitate de ordin clasic – aceea de a introduce cititorul în universul imaginar printr-o transgresiune dinspre realitatea palpabilă a acestuia înspre o realitate de ordin ficțional, a poveștii dintre copertele cărții,[7] noul romanesc mută atenția de pe spații asupra personajelor. De aceea, spațiul în romanul de început de secol XX este mai puțin un decor, cât o vastă cutie de rezonanță instrumentalizate în conturarea personajelor. Scriitorul alege un anume spațiu pentru a oferi teren de desfășurare unor personalități, pentru care noua viziune romanescă pariază pe confundarea cu cititorul, invitat acum la o lectură de identificare. Un spațiu cât mai divers va fi necesar, tocmai în acest scop. O privire asupra mediului pestriț (târguri, mahalale)[8] din romanele începutului de secol al XX-lea este cu atât mai interesantă pentru o analiză de tip cantitativ cu cât ea poate contura ipoteze viabile despre viziunea despre lume a scriitorilor din epocă. Pe unele dintre acestea le vom avansa în acest articol, acolo unde analiza de metadate poate redeschide discuții fertile. Trebuie precizat de la început că analiza cantitativă s-a axat pe spațiile de târg și mahala în acele romane unde aceste spații sunt mediul preponderent de desfășurare a acțiunii, ca spațiu definitoriu pentru protagoniști. În acest sens, vom studia în paralel sexul și statutul social al personajului principal. O primă observație ce dirijează analiza este alegerea rară a unui erou feminin (fără a fi din rândul intelectualității sau burgheziei) și chiar mai rara încredințare a vocii narative unui protagonist femeie.[9] Pentru 40 de romane, analiza a revelat ca spațiu preponderent de desfășurare a acțiunii târgul, mahalaua sau ambele. Astfel, 21 înregistrează acțiune principală în mahala și 23 în târg, doar 10 urmărind traseul unui protagonist de gen feminin.

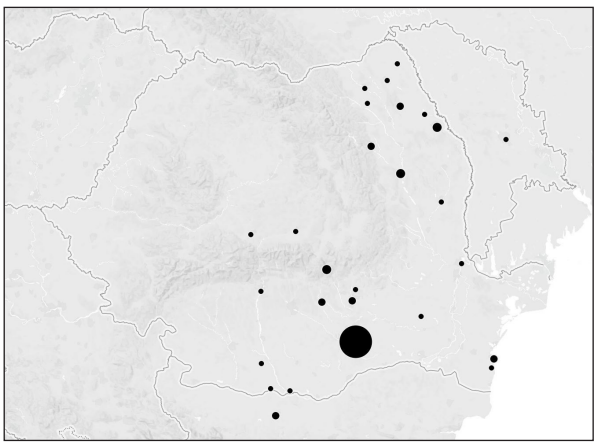
În ceea ce privește perspectiva narativă aleasă de scriitori, se respectă trendul general din perioadă și o majoritate covârșitoare (31) este cea a romanelor scrise la persoana a III-a. Definitorie pentru spațiul pestriț al mahalalei și al târgului, ar fi, după cum anticipam, diversitatea umană – etnică și socială – a personajelor. Cu toate acestea, analiza cantitativă a contrazis presupunerea și a arătat că, deși spațiile acestea sunt într-adevăr populate de o mare diversitate de personaje („Mahalaua şi-a mutat mobila umană aici pe bulevard, în dreapta şi în stânga căruia străjuiesc străzi fără biografie şi case cu vaste oboseli”[10]), scriitorii au ales totuși drept protagonist un român. Urmărind, însă, statutul protagonistului de tip minoritar, dintre cele trei romane care nu au protagoniști români, două au protagonist de etnie/naționalitate minoritară și de gen feminin: un personaj feminin grec, muncitoare, în *Fata tatii. Roman de moravuri* - Smara [Smaranda Gheorghiu] (1912, anul publicării) și un personaj feminin evreu, dansatoare, în

Horoscop – I. Peltz (1932, anul publicării). 21 de romane evidențiază spațiul mahalalei, dintre care 16 cu acțiunea plasată în secolul al XX-lea. Acolo unde protagoniștii sunt de gen masculin (13 dintre situații), ei pot căpăta și drept de narator (5 romane). Sub ochii unor personaje feminine (în 8 romane), mahalaua este reprezentată în aspectul ei tenebros. Protagoniștii de gen feminin sunt actrițe, dansatoare în bar, muncitoare sau țărănci, niciuna intelectuală sau burgheză. În schimb, protagoniștii de gen masculin sunt din totalul de 13, opt burghezi sau intelectuali. Prin urmare, bărbatul de poziție bună este cel care „coboară" în spațiul mahalalei. De cealaltă parte, spațiul târgului este redat și prin ochii unui protagonist de gen feminin, la persoana I: *Maica Sofia* de Mariu Theodorian-Carada – publicat în 1912, plasat în timpul Războiului de independență. Astfel, dintre 23 de romane a căror acțiune principală se desfășoară în spațiul târgului, 20 sunt narate la persoana a III-a. Ar mai fi de subliniat în ceea ce privește alegerea târgului că doar trei sunt plasate în interbelic, unul singur având un erou feminin, cu statut social de muncitoare. Nu lipsită de interes este o analiză a statutului social al eroilor masculini, atunci când ei sunt reflectorul mediului târgului, în calitate de protagoniști. Astfel, la nivelul proveniență sociale, doar 6 dintre ei sunt intelectuali sau din rândul micii burghezii – spre deosebire de spațiul mahalalei, unde majoritatea (8 din 13) erau intelectuali.[11]

Comparativ, sunt de lansat câteva supoziții. În primul rând, spațiul târgului este procentual reprezentat ca spațiu principal al acțiunii în mai puține romane narate la persoana I, în vreme ce spațiul mahalalei permite opt astfel de perspective. (totuși, spațiul târgului oferă o narare la persoana I cu erou feminin). În altă ordine de idei, protagonistele de gen feminin nu fac parte niciodată din intelectualitate sau din mica burghezie în spațiul mahalalei, iar în spațiul târgului poate fi întâlnită și o protagonistă din rândul boierimii (Mihail Sadoveanu, *Apa morților*, publicat în 1911). Cu alte cuvinte, revolta din epocă a lui Eugen Lovinescu legată de faptul că „în țara noastră nu sunt numai popi beți, funcționari stricați, argați romantici, cobzari amoroși, boieri ruginiți, pleava mahalalelor de oraș și viața necăjită îndreptată cu brutalitate spre bunurile materiale"[12] vine dintr-o intuiție bună: o analiză cantitativă a romanelor perioadei a căror acțiune e plasată în mahala sau în târg relevă tocmai astfel de protagoniști.[13]

Urban, rural, turistic. Geografii interne noi în romanul românesc

Din rațiuni ce țin de evidența unor evenimente istorice marcante petrecute în perioada investigată, am ales să împărțim în două etape mutația geografică în interiorul romanului românesc: este vorba despre intervalele 1901-1918, respectiv 1919-1932. La o analiză sumară a primului segment temporal investigat (vezi **Harta 1**), se poate observa o suprapunere aproape fără rest a locurilor desfășurării acțiunii cu cele din secolul al XIX-lea[14].

Harta 1. Orașe în care se petrece acțiunea: 1901-1918

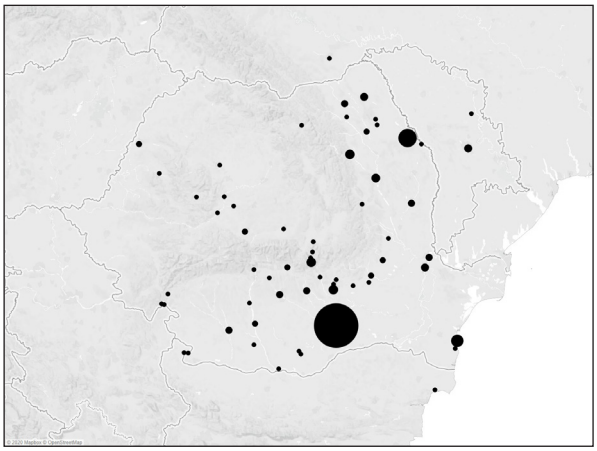
Se continuă, așadar, o preponderență covârșitoare a urbanului, cu București, Iași, Bacău, Ploiești, Târgoviște, Constanța, și Galați ca orașe de desfășurare a acțiunii. Acestor orașe li se adaugă, în plus față de secolul al XIX, câteva zone de luptă (Plevna, Corabia), spații al unor acțiuni petrecute în preajma războiului pentru independență. De remarcat, în schimb, absența cvasi-totală a romanelor plasate în Transilvania[15], singurele excepții fiind Sibiu și Făgăraș, lucru cu atât mai bizar cu cât, în secolul al XIX, Ardealul se bucură de o acoperire mai mare grație unor romane precum *Nopțile carpatine sau istoria martirilor libertății* al lui Ioachim C. Drăgescu sau în diversele romane umoristice ale lui Alexi Theochar.

Odată ce completăm datele statistice și cu cel de-al doilea segment temporal, se pot, din capul locului, identifica o seamă de evidențe. Una dintre ele este capitala, care își dublează, efectiv, prezența în romanul românesc ca loc de desfășurare a acțiunii. Mai bine de jumătate (53%) din romanele prezente în corpusul nostru se petrec la București, acolo unde în secolul al XIX-lea aveam o treime (30%). Dacă în secolul precedent existau câteva „noduri topografice" marginale sau margino-centrice, care agregau un număr semnificativ de fire narative, creând diverse „spații culturale interactive"[16], de data aceasta Bucureștiul acționează ca forță centripetă dominantă în romanul românesc. Pe lângă capitală, și celelalte orașe și centre urbane importante, precum Iași, Constanța, Bacău, Brăila, Galați, Craiova, Sibiu, Oradea sau Cluj completează peisajul preponderenței urbanului în romanul românesc de început de secol XX.

Mai mult, pe lângă statutul minoritar al spațiului rural,[17] romanul românesc din această perioadă suferă și din punctul de vedere al reprezentativității sociale un deficit semnificativ: din 103 instanțe în care acțiunea se petrece la sat, doar 40 de protagoniști sunt, în fapt, țărani[18]. În ceea ce privește satul, am decis să luăm *calea* afară din sat sau prin sat în considerare. Dincolo de faptul că

mai toate romanele rurale plasează în cazul romanelor cu acțiunea la sat geografia înconjurătoare încă din debut, e important de observat că fixarea geografiei în aceste romane funcționează tocmai ca o operație de delocalizare.[19] În *Patimi* (1903) de Sofia Nădejde, *peisajul* e lămurit încă din primele paragrafe doar pentru a da *o stare* de ambiguitate: „după dealurile verzi-negre, ce se pierdeau, la dreapta, de-a lungul drumului, cât zarea ochilor. Peste culmi se întindea, tot mai mult, ceața străvezie de seară; un voal alburiu începea să acopere coline și păduri; toate păreau că se pierd în tainele grele". Drumul desface geografia și oferă în același timp perspectiva izolării satului: „drumu-i albicios de piatră, se întindea cât zarea ochiului, mărginită de o parte și de alta cu șanțuri" (1). În *Armâna* de Petru Vulcan (cu toate că se prezintă un *spațiu* extern) aceeași regulă: „Era într-o dimineață de primăvară din luna lui Mai și primele raze ale soarelui poleiau vârfurile Peristerei, înaltul munte și una din ramurile însemnate ale Pindului, la poalele căruia se răsfață comunele unite: Magarova și Târnova, locuite exclusiv de Români" (11). În timp, această infinitate care înainte părea să funcționeze ca o sustragere a satului din geografia concretă, devine o *geografie socială*: „cuconul Todiriță îți pierduse privirea pe dealurile roșiatice, verzi altă dată. Privirea pierdută la infinit, nefiind ca altă dată oprită de frumusețea câmpului, îi insufla o jale adâncă, o melancolie neînțeleasă. De ani bătea mereu acest drum și din ce în ce este mai muncit de griji" (94). În secolul XX începe să apară o altfel de migrație sat-oraș față de cea din secolul al XIX-lea, unde sunt preponderent determinate de mersul la oaste. Depășirea imaginii standardizate a satului se vede în mai multe locuri, în funcție de alegerea ideologică. În primul rând, schimbul economic sat-oraș plasează în logica sămănătoristă satul într-o paradigmă superioară, unde orașul rămâne doar punct de desfacere (în cel mai bun caz), când nu e de-a dreptul un spațiu nociv: „dis de dimineață venea Stancu Mirițoiu cu căruța, le încărca dimpreună cu ale lui și ale altor vreo doi, și pe la amiază se întorcea cu ele goale de la oraș. Era un început de tovărășie pe care o închipuise Nichifor. Laptele ce întrecea se prefăcea tot aci în unt pentru toată tovărășia. Tot astfel se desfăceau la oraș și ouăle, pe care tovărășia le aduna din tot satul"[20]. În același timp, în paradigma socialist-poporanistă, mersul la oraș declanșează critica socială. Drumurile de la sat la oraș funcționează astfel, de exemplu, la Nădejde.[21] În orice caz, în paradigma poporanistă critica socială e plasată în vocea personajelor din clasele superioare „– La mine în sat n-a fost, de când mă țin eu minte, nici o crimă. Orașele i-au stricat. – Când e vorba de crime, dă-mi voie să-ți spun, d-le Mustea, că numărul lor e mai mare la sate decât la orașe și mai grele de descoperit, zise judecătorul. – E lucru firesc, mon cher, țăranii sunt mai impulsivi, mai nedresați cu frica legilor, zise procurorul". Către finalul perioadei perspectiva asupra ruralului se diversifică accelerat, urmând și profesionalizării câmpului de analiză sociologică a lumii rurale.[22]

Începând cu intervalul 1919-1932, geografia internă suferă câteva mutații, credem noi, radicale (vezi **Harta 2**). În primul rând, se accentuează și diversifică spațiul transilvănean odată cu câteva romane plasate – important și acest aspect – în spațiul rural. Cu excepția a cinci romane, plasate în Oradea, Sibiu, sau Cluj, acțiunea petrecută în Transilvania cunoaște numai reprezentări rurale, chiar dacă aceste plasări spațiale nu indică automat romane rurale (*Nebunia lumii* al lui G. Cornea, de pildă, cu toate că se petrece parțial la Beiuș, e un roman de război; *Domnul deputat* al lui V. Demetrius este un roman al răscoalei[23], dar care se concentrează asupra vieții boierilor din preajma evenimentului).

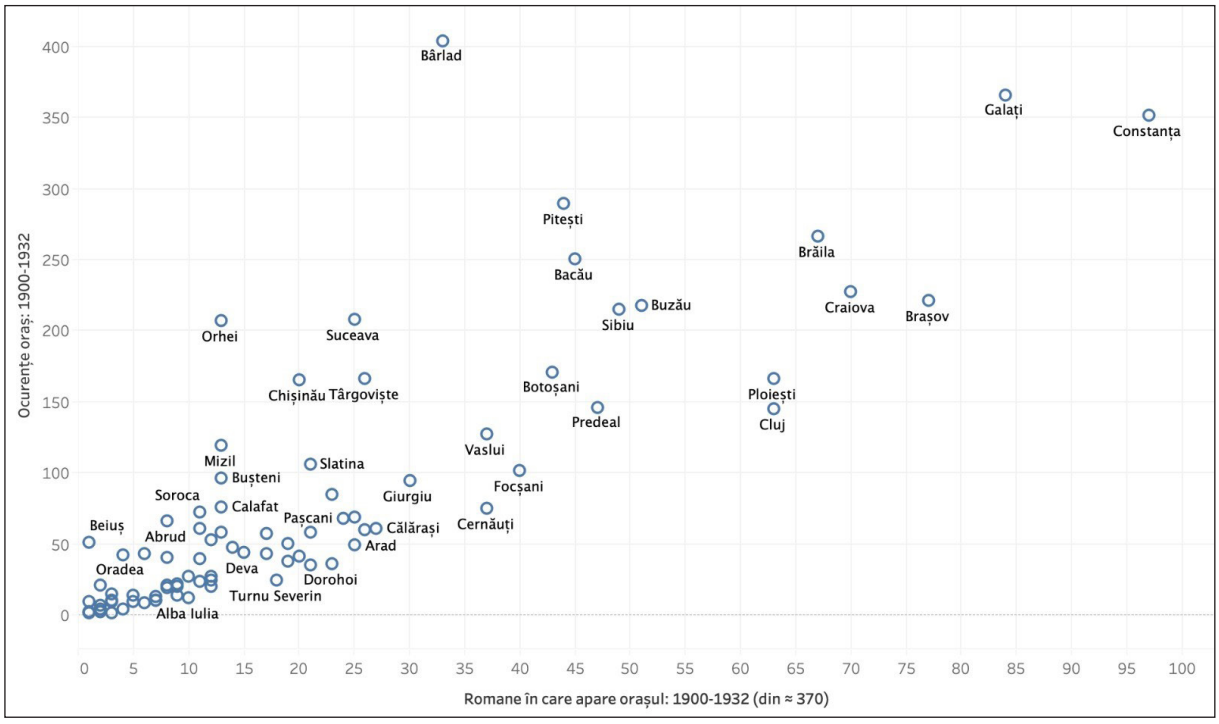

Harta 2. Orașe în care se petrece acțiunea: 1919-1932

Mult mai interesantă este, în schimb, apariția și proliferarea, în ritm accelerat, a unor zone turistice ca spați*u* privilegiat de plasare a acțiunii. Insula Ada-Kaleh, Balcic, Techirghiol, Călimănești, Predeal, Bușteni, Sinaia. Iată doar câteva dintre zonele turistice care apar în mod inedit în romanul românesc al perioadei interbelice. Sunt, toate acestea, spații predilecte ale unor narațiuni urbane sau urbanizante, cu precădere romane erotice și sentimentale (precum *Liana* de Dinu Clucerul – un soi de *Manon Lescaut* autohton, *O poveste de iubire* de Mihail Negru – iubire ilicită ascunsă de ochii lumii la Predeal sau *Getta* de V. Mestugean – povestea unei idile de scurtă durată petrecută la mare) sau romane sociale ale *high life*-ului bucureștean (precum *În cetatea idealului* de Dem. Theodorescu – satiră acidă la adresa lumii bune bucureștene, complăcute în petreceri fastuoase în perioada neutralității sau *Orașul bucuriei*, respectiv *Matei Dumbărău* de V. Demetrius – radiografia unui clan de provincie propulsat pe scara socială datorită înrudirii cu un cârciumar ajuns om de stat). Așadar, ca să revenim la dominația Bucureștiului, chiar și acolo unde acțiunea se petrece în afara capitalei, romanele estivale ale perioadei rămân *cu* și *despre* oameni ai capitalei.

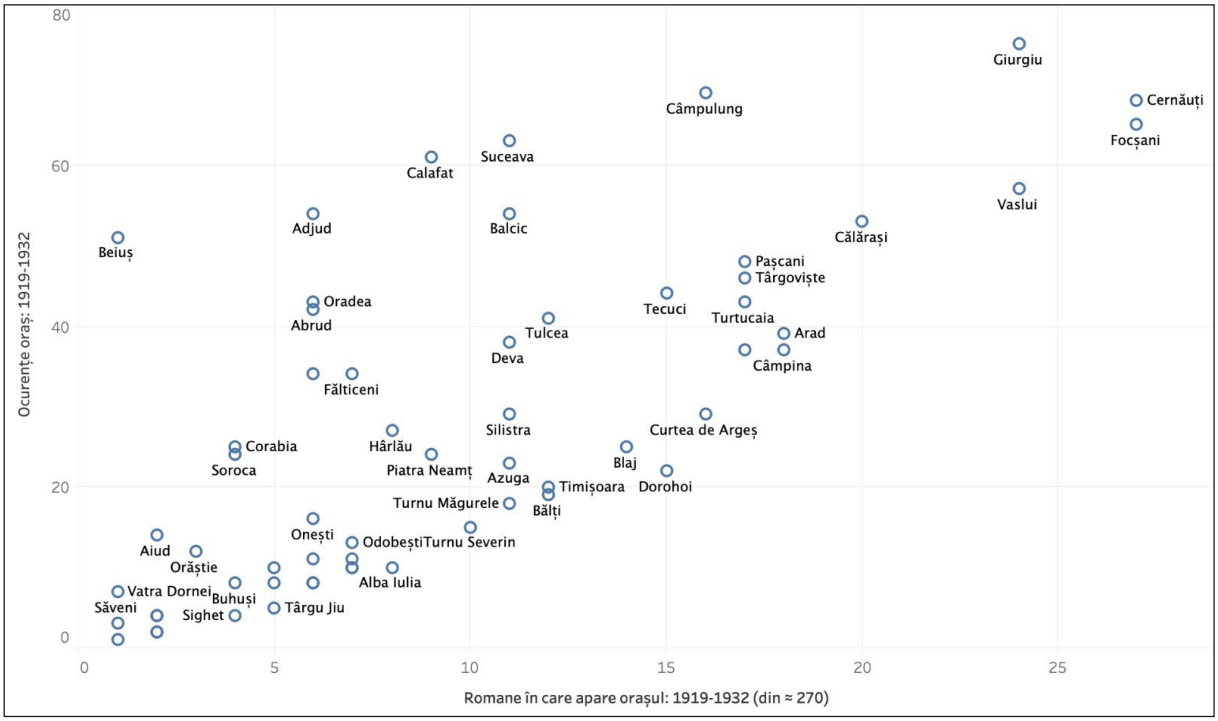
Orașe menționate din România: ocurențe vs. recurențe

După cum am prezentat deja situația într-un articol complementar, „Geografia romanului românesc (1901-1932): străinătatea”,[24] problema orașelor menționate a necesitat lămuriri suplimentare prin contabilizarea ocurențelor numelor de orașe în corpusul de 370 de romane. Am luat astfel lista de orașe românești menționate relevată în urma culegerii metadatelor generale și am căutat fiecare oraș în toată arhiva. Însă, pentru că un număr mare de ocurențe nu înseamnă neapărat și o distribuire uniformă (un număr de 100 de ocurențe poate apărea în doar 2 romane, ceea ce înseamnă că orașul este mai mult sugerat decât prezent), am găsit un al doilea cuantificator: numărul de romane în care apare orașul. Astfel, un oraș este *mai prezent* în imaginarul romanesc dacă are un număr cât mai mare de ocurențe *și* de recurențe în același timp. Am exclus din grafic orașele extrem de prezente, pentru că restul ar fi devenit irelevant în reprezentare cu ele pe tablă: București și Iași (București cu 4.700 de ocurențe și 230 de recurențe și Iași cu peste 2000 de ocurențe și 130 de recurențe). Vă puteți imagina că sunt dominante în epocă. Regula de bază este următoarea: un oraș este cu atât mai prezent cu cât are un număr mai mare în ambele categorii simultan. Altfel, un oraș cu multe ocurențe și puține recurențe reprezintă mai mult o excepție, o obsesie localizabilă în câteva romane. În primă fază a rezultat următorul grafic:

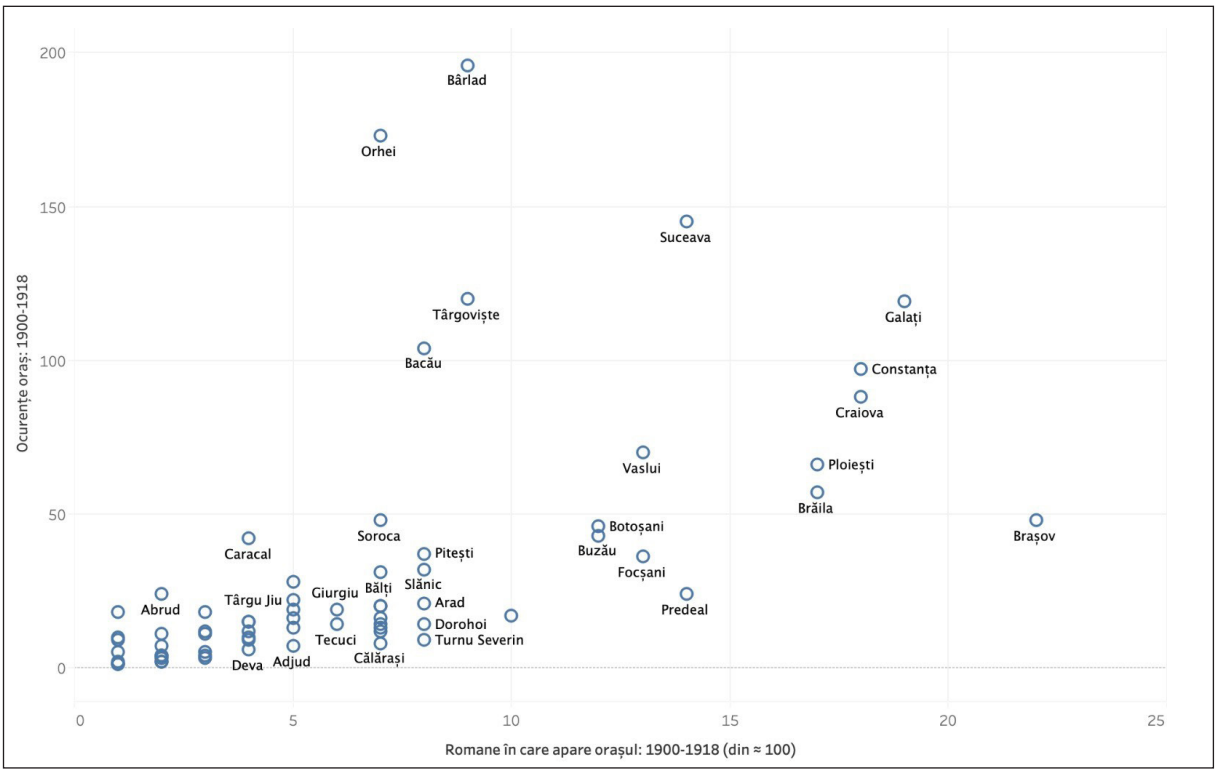
Acest grafic poate părea prea puțin familiar cercetătorilor de astăzi și asta este prima noastră teză majoră: pentru a analiza proza românească din această perioadă este nevoie de o restructurare a situației urbane de atunci. Cu ochii de astăzi și prin analiză de tip *close reading* foarte multe lucruri *scapă ochiului*: situația unor centre extrem de puternice în epocă din diverse zone și de diferite tipuri (Bârlad, Predeal, Slatina, Calafat etc).

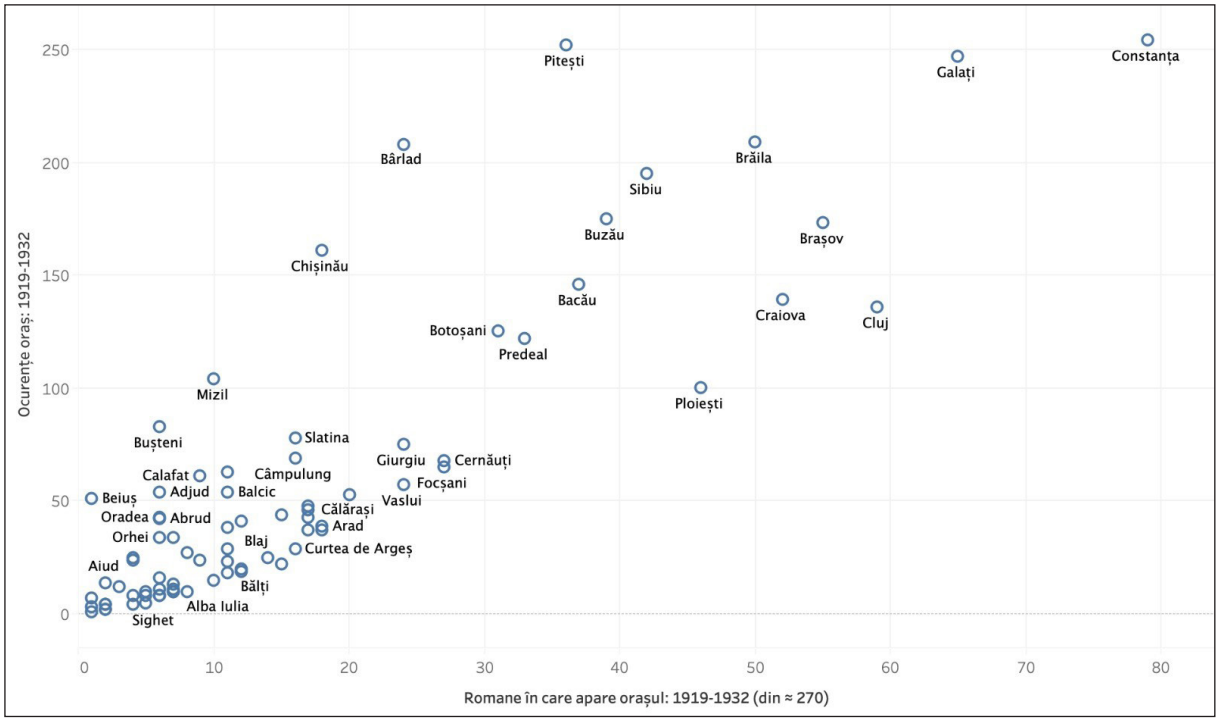
Împărțindu-l în cadrane, putem observa că după depășirea valorilor de 100 de ocurențe și 30 de recurențe se formează câteva grupe de orașe hiper-prezente în întreaga epocă: **a) orașe fundamentale în imaginarul romanesc**: Constanța și Galați (alături de București sau Iași reprezintă cele mai des menționate orașe în romanul românesc de la începutul secolului XX, cu peste 350 de ocurențe și peste 80 de recurențe), Brăila, Craiova, Brașov (valul doi ca importanță, formează un grup extrem de prezent cu peste 200 de ocurențe în peste 70 de romane fiecare), Pitești, Bacău, Sibiu, Buzău, Ploiești, Cluj, Botoșani, Predeal (bine distribuite în valul 3, iată funcția stațiunilor ca Predeal apare acum fundamentală și apariția Transilvanniei în conștiința romanescă); **b) orașe de consolidare regională** cu o importanță sporită, dar care funcționează fie ca locuri comune în epocă pentru anumite romane (Vaslui, Focșani, Cernăuți mai stabile), fie ca locuri speciale pentru anumite romane (Orhei, Suceava, Chișinău, Târgoviște, Mizil, Slatina); un caz extrem de interesant îl reprezintă Bârladul, care deși depășește 400 de ocurențe este menționat în doar puțin peste 30 de romane (mai multe investigații vor fi necesare aici); **c) orașe secundare** (sub 100 de ocurențe în câte 30 de romane). Această ultimă categorie a fost pusă într-un grafic nou pentru vizualizare mai bună:

Secțiunea ne arată importanța în cadrul romanului românesc a câtorva orașe de graniță: Giurgiu, Călărași, Calafat etc. Apoi, prezența distribuirea coerentă a provinciilor istorice și intrarea în scenă a Ardealului: Moldova (Suceava, Câmpulung, Pașcani, Tecuci, Dorohoi etc.), Țara Românească (Călărași, Câmpina, Curtea de Argeș). În cazul orașelor din Transilvania majoritatea suferă o reprezentare obsesivă în câteva romane, de unde numărul mare de ocurențe (aproximativ 50) în doar 5-10 romane pentru Beiuș, Oradea, Deva, Blaj, Timișoara etc.

Dar pentru a stabili totuși transformările acestui imaginar urban romanesc a fost necesar un pas în plus: verificarea acestor date pe două epoci diferite, separate de Unirea din 1918: 1901-1918 și 1919-1932. Știm că perioadele nu sunt egale și că din cauza asta vor exista erori de comparație, dar considerăm această separare utilă pentru cercetări viitoare din motivele pe care le relevă următoarele grafice:

Se vede din aceste grafice că de fiecare dată există un grup de romane menționate de sub 50 de ori în 10, respectiv 20 de romane și o serie de orașe care capătă un statut hipercanonic. În a doua perioadă a romanului crește numărul de ocurențe și recurențe pentru Sibiu, Cluj sau Brașov (care aproape că nu contau în prima perioadă). Constanța, deși avea un statut bun înainte de Unire, capătă în primul deceniu al perioadei interbelice un statut aparte, devenind cel mai prezent oraș al romanului românesc după București și Iași. La fel, cresc extrem de mult ca importanță Pitești, Buzău, în vreme ce Bârladul are același statut special în ambele perioade.

Concluzii

Am încercat, în analiza noastră, să surprindem cât mai exact proporțiile spațiale ale romanului românesc, precum și felul în care aceste date ilustrează, într-o anumită măsură, mutațiile de perspectivă și de instrumentalizare a spațialității în producția de roman de început de secol XX. Am văzut cum dimensiunea turistică a spațiului în care se petrece acțiunea relevă câteva date deosebit de relevante despre dezvoltarea burgheziei românești, sau felul în care imaginarul romanesc disemnează câteva noduri topografice naționale într-un mod recurent, creând astfel o rețea urbanistică internă prezentă în conștiința românească pe parcursul unei întregi producții scripturale autohtone. Privite din perspectiva importanței asupra conștiinței literar-culturale românești, aceste date sunt în măsură să dea adevăratele proporții ale unui imaginar citadin care, cu câteva decenii în urmă, era prins între bovarism geografic auto-colonial și un proces laborios de formare și consolidare identitară.[25] Însă, desigur, aceste date trecute prin instrumente de vizualizare (grafice, hărți) reprezintă doar un început, sperăm noi, pentru cercetări viitoare. „Drumul" abia a început.

Note:

1. Perioada este aleasă conform studiilor lui Andrei Terian, care arată că în 1932-1947 producția de roman crește masiv, 1932 delimitând perioade diferite de producție. Vezi Andrei Terian, „Big Numbers. A Quantitative Analysis of the Development of the Novel in Romania", *Transylvanian Review*, vol. XXVIII, supliment nr. 1 (2019): 55-71.
2. Vezi Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Teodora Susarenco, Radu Vancu, Emanuel Modoc, „Geografia internă a romanului românesc în secolul al XIX-lea", *Transilvania*, nr. 10 (2019): 29-43.
3. Vezi Ștefan Baghiu, Andrei Terian, Vlad Pojoga, Teodora Susarenco, Iunis Minculete, Ovio Olaru, „Geografia romanului românesc (1901-1932): străinătatea", în *Transilvania*, nr. 10 (2020): 1-11. Pentru explorarea conceptelor de *geocriticism* și geografie literară în spațiul românesc vezi Marius Conkan, Daiana Gârdan, „Space in Literature and Literature in Space", Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory 6, no.1 (2020). https://doi.org/10.24193/mjcst.2020.9.01. Modelele tutelare de analiză a geografiei literare la care pot fi conectate astfel de cercetări rămân Franco Moretti, *The Novel. Volume I. History, Geography*

and Culture (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006) și Franco Moretti, *Atlas of the European Novel 1800-1900* (London: Verso, 1998).

4. Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, David Morariu, Teodora Susarenco, Radu Vancu, Dragoș Varga, *Muzeul Digital al Romanului Românesc: secolul al XIX-lea* (Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2019). https://revistatransilvania.ro/mdrr. Cuprinde peste 160 de romane digitizate publicate între 1844-1900 cu o eroare de 10%. Accesat la 15 noiembrie 2020. Cu toate că acest proiect nu folosește variantele standardizate din ELTeC, merită menționată, pentru operațiuni digitale tipizate după modelul *Distant Reading for European Literary Theory* o altă arhivă utilă de 80 de romane standardizate conform proiectului ELTec: Roxana Patraș, *Romanian Novel Corpus (ELTeC-rom): Release with 80 novels encoded at level 1. (Version v0.7.0)* [Data set], Zenodo, 2020. https://github.com/COST-ELTeC/ELTeC-rom/releases/tag/v0.7.0. Accesat la 15 noiembrie 2020. Vezi și Roxana Patraș et al., „The Splendors and Mist(eries) of Romanian Digital Literary Studies: a State-of-the-Art just before Horizons 2020 closes off", *Hermeneia*, nr. 23 (2019): 207-222.
5. Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga, *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932* (Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020). https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932. Cuprinde aproximativ 370 de romane digitizate publicate între 1901-1932 cu o eroare de 20% față de arhivă. Disponibil la 15 decembrie 2020. Pentru situația arhivelor la nivel național și modele de prelucrare vezi Andreea Coroian-Goldiș, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, Teodora Susarenco, David Morariu, Cosmin Borza, „Arhivele romanului românesc și posibilități de digitizare", *Transilvania*, nr.10 (2019): 1-8; Vlad Pojoga, Ștefan Baghiu, Emanuel Modoc, Daian Gârdan, Andreea Coroian Goldiș, „Tehnici digitale pentru analiza romanului românesc", *Transilvania*, nr. 10 (2019): 9-16.
6. Folosim termenul în sensul definit de Christian Moraru, unde „planeta" este diversă, spre deosebire de „globul" omogen. Vezi Christian Moraru, *Reading for the Planet. Toward a Geomethodology* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2015). Vezi și introducerea din Mircea Martin, Christian Moraru și Andrei Terian, *Romanian Literature as World Literature* (New York: Bloomsbury, 2018).
7. Vezi și Mihai Zamfir, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române* (București: Cartea românească, 2011). Criticul descrie perspectiva topografică și antropologică asupra mahalalei la Filimon sau Delavrancea.
8. Vezi în sensul acesta felul în care descrie Daiana Gârdan spațiile interstițiale [*inerstitial spaces*]. Daiana Gârdan, *Interstitial Spatiality in the Romanian Novel of the Interwar Period: Mute Rurality and Subverted Urbanity*, *Ruralism and Literature in Romania*, ed. Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sas (Berlin: Peter Lang, 2019), 69-80.
9. Mai multe detalii despre situația identitară în romanul românesc din toată perioada 1844-1932 în Vlad Pojoga, Daiana Gârdan, Ștefan Baghiu, Cosmin Borza, Iunis Minculete, Denisa Frătean, „Diversitate identitară în romanul românesc (1844-1932)", *Transilvania*, nr. 10 (2020): 33-44.
10. I. Peltz, *Horoscop* (București: Editura Cugetarea, 1932), 108. (în MDRR2).
11. Operăm acești termeni pur orientativ. Pentru o analiză a evoluției analizei de clasă în România vezi Cornel Ban, „Beyond anticommunism: The fragility of class analysis in Romania", *East European Politics and Societies* 29, nr. 3 (2015): 640-650. Pentru o analiză a dezvoltării capitalismului românesc vezi Cornel Ban, *Dependență și dezvoltare. Economia politică a capitalismului românesc* (Cluj-Napoca: Tact, 2014).
12. Eugen Lovinescu*, Istoria literaturii române contemporane,* vol. II (București: Minerva, 1973), 210.
13. Teodora Dumitru explică cum considerațiile lui Lovinescu vin pe fondul unui clasism general al teoriei. Teodora Dumitru, „Social Class Difference and the Evolution of Romanian Literature from Lovinescu's. Perspective (1924-1929)" în *Ruralism and Literature in Romania*, ed. Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, and Maria Sass, 205-219 (Berlin: Peter Lang, 2020).
14. Vezi Ștefan Baghiu et al., „Geografia internă a romanului românesc în secolul al XIX-lea": 39.
15. Acest aspect de ordin istorico-literar ar merita corelat cu discuția în jurul polilor geografici de producție, vezi în acest sens Alex Goldiș, Cosmin Borza, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, Dragoș Varga, David Morariu, „Poli de producție ai romanului românesc (1901-1932)", *Transilvania*, nr. 10 (2020): 45-52.
16. Vezi discuția despre „spațiul cultural interactiv" reprezentat de centrele multietnice est-central europene în Marcel Cornis-Pope, John Neubauer, eds., *History of the Literary Cultures of East-Central Europe. Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*, vol. II (Amsterdam: John Benjamins, 2006), 4: „Multiethnic nodal cities like Vinlnius/ Wilno/ Vilna, Cernăuți/ Czernowitz, Danzig/ Gdańsk, Lviv/ Lwów/ Lemberg, Sibiu/ Nagyszeben/ Hermannstadt, Timișoara/ Temesvár/ Temesburg, Ruchuk/ Ruse, Novi Sad/ Újvidék/ Neusatz, Bratislava/ Pozsony/ Pressburg, and Trieste/ Trst – to name only a few – that were genuinely multiethnic before the emergence of national cultures and continued to chalange the national cultural paradigm from the margin, ascribing to it a dialogic dimension, both internally (a dialogue with other ethnic traditions) and externally (a dialogue with larger geocultural paradigms)".
17. De amintit că Gherea descrisese situația unui „dublu regim" agrar în secolul al XIX-lea și primul deceniu al secolului XX. Vezi Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Neoiobăgia. Studiu economic-sociologic al problemei noastre agrare* (București: Socec, 1910). Vezi și Manuela Boatcă, „Second Slavery versus Second Serfdom: Local Labor Regimes of the Global Periphery", în *Social Theory and Regional Studies in the Global Age*, ed. Saïd Amir Arjomand, 361-389 (New York: Suny Press, 2014).

18. Pentru o analiză detaliată a acestui fenomen, precum și a paradoxului creat în discursul cultural prevalent al perioadei, vezi Cosmin Borza, „How to Populate a Country. A Quantitative Analysis of the Rural Novel from Romania (1901-2000)", în *Ruralism and Literature in Romania*, ed. Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sass, 21-40 (Berlin: Peter Lang, 2019). Pentru discuții legate de „inventarea țăranului" în secolul al XIX-lea vezi Valer Simion Cosma, „Inventing the Romanian Peasant in Transylvania during the Nineteenth Century", în *Ruralism and Literature in Romania*, ed. Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sass (Berlin: Peter Lang, 2019), 165-191. Pentru conexiuile politicului cu lumea rurală vezi Sorin Radu, Oliver Jens Schmitt, *Politics and Peasants in Interwar Romania: Perceptions, Mentalities, Propaganda* (Cambridge Scholars Publishing: 2017).
19. Pentru o analiză a legăturii dintre identitate, geografie și clasă, vezi Pojoga et al., „Diversitate identitară în romanul românesc (1844-1932)".
20. I. Gorun, *Robinson în Ţara Românească. Povestire din zilele noastre* (București: Imprimeria Școalelor, 1909 [1904]), 122-123. (în MDRR2)
21. Semnificativă, această diferență se accentuează gradual în interbelic odată cu „social action", cum descrie Dragoș Sdrobiș fenomenul. Vezi Dragoș Sdrobiș, „From Science to Action: Professionalizing Social Work in Greater Romania", în *Ruralism and Literature in Romania*, ed. Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sass (Berlin: Peter Lang, 2019), 219-249.
22. Vezi o sinteză a activităților de la finalul anilor '30 în Zoltan Rostás, „Monografia Drăgușului și contextul ei", *Transilvania*, nr. 2-3 (2020): 4-9. Pentru combaterea portretizărilor lumii rurale întreprinse de Blaga sau Eliade și o pledoarie a lui Stahl pentru cunoașterea directă a ruralului, vezi și Ștefan Guga, *Sociologia istorică a lui Henri H. Stahl* (Cluj-Napoca: Tact, 2015).
23. Vezi, pentru o analiză în detaliu a genurilor și subgenurilor romanelor românești, Andrei Terian, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, Cosmin Borza, Dragoș Varga, Ovio Olaru, David Morariu, „Genurile romanului românesc (1901-1932). O analiză cantitativă", *Transilvania*, nr. 10 (2020): 53-64. Vezi și Andrei Terian, Daiana Gârdan, Cosmin Borza, David Morariu, Dragoș Varga, „Genurile romanului românesc în secolul al XIX-lea. O analiză cantitativă", *Transilvania*, nr. 10 (2019): 17-28.
24. Ștefan Baghiu et al., „Geografia romanului românesc (1901-1932): străinătatea".
25. Vezi cum formulează conceptul de „geografie critică" autorul în Andrew Thacker, „The Idea of a Critical Literary Geography", *New Formations* 57 (2005), 56-73.

Bibliography:

Baghiu, Ștefan, Andrei Terian, Vlad Pojoga, Teodora Susarenco, Iunis Minculete, and Ovio Olaru. "Geografia romanului românesc (1901-1932): străinătatea", în *Transilvania* no. 10 (2020): 1-11.

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Teodora Susarenco, Radu Vancu, and Emanuel Modoc. "Geografia internă a romanului românesc în secolul al XIX-lea." *Transilvania*, no. 10 (2019): 29-43.

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, David Morariu, Teodora Susarenco, Radu Vancu, and Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: secolul al XIX-lea* [The Digital Museum of the Romanian Novel: The 19th Century]. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2019. https://revistatransilvania.ro/mdrr. Accessed November 15, 2020.

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, and Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932* [The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932]. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932. Available December 15, 2020.

Ban, Cornel. "Beyond anticommunism: The fragility of class analysis in Romania." *East European Politics and Societies* 29, no. 3 (2015): 640-650.

Ban, Cornel. *Dependență și dezvoltare. Economia politică a capitalismului românesc* [Dependency and Development. The Political Economy of Romanian Capitalism]. Cluj-Napoca: Tact, 2014.

Boatcă, Manuela. "Second Slavery versus Second Serfdom: Local Labor Regimes of the Global Periphery." In *Social Theory and Regional Studies in the Global Age*, edited by Saïd Amir Arjomand, 361-389. New York: Suny Press, 2014.

Borza, Cosmin. "How to Populate a Country. A Quantitative Analysis of the Rural Novel from Romania (1901-2000)." In *Ruralism and Literature in Romania*, edited by Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sass, 21-40. Berlin: Peter Lang, 2019.

Cornis-Pope, Marcel și John Neubauer (eds.). *History of the Literary Cultures of East-Central Europe. Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries*, vol. I-IV. Amsterdam: John Benjamins, 2004-2010.

Coroian-Goldiș, Andreea, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, Teodora Susarenco, David Morariu, and Cosmin Borza. "Arhivele romanului românesc și posibilități de digitizare" [The Archives of the Romanian Novel and Digitization Possibilities]. *Transilvania*, no. 10 (2019): 1-8.

Dobrogeanu-Gherea, Constantin. *Neoiobăgia. Studiu economic-sociologic al problemei noastre agrare* [Neo-Serfdom]. Bucharest: Socec, 1910.

Gârdan, Daiana. "Interstitial Spatiality in the Romanian Novel of the Interwar Period: Mute Rurality and Subverted Urbanity." In *Ruralism and Literature in Romania*, edited by Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, and Maria Sass, 69-80. Berlin: Peter Lang, 2019, 69-80.

Goldiș, Alex, Cosmin Borza, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, Dragoș Varga, and David Morariu. "Poli de producție ai romanului românesc (1901-1932)" [Production Centers of the Romanian Novel (1901-1932): Editorial Networks and Canonization Process]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 45-52.
Guga, Ștefan. *Sociologia istorică a lui Henri H. Stahl* [The Historical Sociology of Henri H. Stahl]. Cluj-Napoca: Tact, 2015.
Lovinescu, Eugen. *Istoria literaturii române contemporane* [The History of Contemporary Romanian Literaturer], vol. 2. Bucharest: Minerva, București, 1973.
Martin, Mircea, Christian Moraru, and Andrei Terian. *Romanian Literature as World Literature*. New York: Bloomsbury, 2018.
Moraru, Christian. *Reading for the Planet. Toward a Geomethodology*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2015.
Moretti, Franco, ed. *The Novel. Volume I. History, Geography and Culture*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006.
Moretti, Franco. *Atlas of the European Novel 1800-1900*. London: Verso, 1998.
Patras, Roxana. *Romanian Novel Corpus (ELTeC-rom): Release with 80 novels encoded at level 1. (Version v0.7.0)* [Data set]. Zenodo (2020). In *European Literary Text Collection* (ELTeC), version 1.0.0, November 2020, edited by Carolin Odebrecht, Lou Burnard and Christof Schöch. COST Action Distant Reading for European Literary History (CA16204). DOI: doi.org/10.5281/zenodo.4274954.
Patraș, Roxana, Ioana Galleron, Camelia Grădinaru, Ioana Lionte, and Lucreția Pascaru. "The Splendors and Mist(eries) of Romanian Digital Literary Studies: a State-of-the-Art just before Horizons 2020 closes off." *Hermeneia*, no. 23 (2019): 207-222.
Pojoga, Vlad, Daiana Gârdan, Ștefan Baghiu, Cosmin Borza, Iunis Minculete, and Denisa Frătean. "Diversitate identitară în romanul românesc (1844-1932)" [Diversity of Identity in the Romanian Novel (1844-1932)]. *Transilvania* no. 10 (2020): 33-44.
Pojoga, Vlad, Ștefan Baghiu, Emanuel Modoc, Daian Gârdan, and Andreea Coroian Goldiș. "Tehnici digitale pentru analiza romanului românesc" [Digital Tools for the Analysis of the Romanian Novel], *Transilvania*, no. 10 (2019): 9-16.
Radu, Sorin, Oliver Jens Schmitt. *Politics and Peasants in Interwar Romania: Perceptions, Mentalities, Propaganda*. Cambridge Scholars Publishing: 2017.
Rostás, Zoltan. "Monografia Drăgușului și contextul ei" [The Drăguș Monograph and its Context]. *Transilvania*, no. 2-3 (2020): 4-9.
Sdrobiș, Dragoș. "From Science to Action: Professionalizing Social Work in Greater Romania." In *Ruralism and Literature in Romania*, edited by Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sass, 219-249. Berlin: Peter Lang, 2019.
Simion Cosma, Valer. "Inventing the Romanian Peasant in Transylvania during the Nineteenth Century." In *Ruralism and Literature in Romania*, edited by Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sass, 165-191. Berlin: Peter Lang, 2019.
Terian, Andrei. "Big Numbers: A Quantitative Analysis of the Development of the Novel in Romania." *Transylvanian Review*, vol. XXVIII, Supplement no. 1 (2019): 55-71.
Terian, Andrei, Daiana Gârdan, Cosmin Borza, David Morariu, and Dragoș Varga. „Genurile romanului românesc în secolul al XIX-lea. O analiză cantitativă." *Transilvania*, no. 10 (2019): 17-28.
Terian, Andrei, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, Cosmin Borza, Dragoș Varga, Ovio Olaru, and David Morariu, "Genurile romanului românesc (1901-1932). O analiză cantitativă" [Genres of the Romanian Novel (1901-1932). A Quantitative Analysis]. *Transilvania* no. 10 (2020): 53-64.
Thacker, Andrew. "The Idea of a Critical Literary Geography." *New Formations* 57 (2005): 56-73.
Vancu, Radu, Alex Goldiș, Ovio Olaru, Vlad Pojoga, Teodora Susarenco, Denisa Frătean, and Ștefan Baghiu, "Temporalitatea internă a romanului românesc (1844-1932)" [The Internal Temporaity of the Romanian Novel (1844-1932)], *Transilvania*, no. 10 (2020): 22-32.
Zamfir, Mihai. *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*. Bucharest: Cartea Românească, 2011.

PROIECT CO-FINANȚAT DE:

Administrația Fondului Cultural Național

Acest articol a apărut în cadrul proiectului *Muzeul Digital al Romanului Românesc 1900-1932*, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.
Proiectul nu reprezintă în mod necesar poziția Administrației Fondului Cultural Național. AFCN nu este responsabilă de conținutul proiectului sau de modul în care rezultatele proiectului pot fi folosite. Acestea sunt în întregime responsabilitatea beneficiarului finanțării.